

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

5835(2f)

23502-

23504(3f)

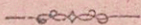
5211 (7f)

8073-8075
(9f)

929

5-96

ԿԱՐՕՏ ԵՄՔ

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Գ.ԵՐ. ՄՍ.ՂԱ.ԲԻՍ

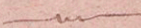
Տ. ՎԵՐԳԱՎԵՏԵՐ ՕՐԲԱՆԵԱՆ

ՍՐՏԱՍԱՆՆԱԼ

Ի ԼՍԱՐԱՆԻ ԸՆԹԵՐՅՈՍԻՐՅՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՅՕՐԹԱՔԷՕՅ, Ի 10 ՓԵՏՈՒԱՐԻ 1880

Կ. Կ. Կ. Մոլխ

1880

13556

1367
40 f

ԿԱՐՕՏ ԵՄՔ

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Պ.ԵՐ. ՄԱՂԱՔԻԱՅ

Ե. ՎԱՐՔԱՊԵՏԻ ՕՐՄԱՆԵԱՆ

ՈՐՏԱՍԱՆԵԱՆ

Ի ԼՍԱՐԱՆԻ ԸՆԹԵՐՅԱՍԻՐԱՅ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՅՈՐԹԱՔԷՕՅ, Ի 10 ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ 1880

Կարօտ եմք, եղբայրք, կարօտ եմք, Սուրբ ազիոյդում հառաչանքը ոչ այժմ առաջին անգամ կը լսէք դուք, Տեաւրք իմ և Տիրուհիք, որ կարօտութեան նպաստելու համար կարգադրուած երեկոյթի մը փութացիք դալ, և կարօտելոց ի դարման նուիրեցիք եւս այն տարրը զոր ընթերցասիրոց ընկերութեան Գոթադիր ժողովոյ Գերաշատիւ Ստեփանապետը և Մեծապատիւ Սնդամք ձեզմէ խնդրեցին: Կարօտ եմք, կարօտ եմք, սրաառուչաւ զաղաղը հնչեց ձեր ականջը բողիտեալ ի նուաղեալ հագագէ սովալլուկ մարց վանայ և Սլաշկերտի և մերձակայ գաւառաց Հայաստանի. և դուք որ ձեր առատատուր նուէրը, ինչպէս լստահ եմ, չդանդաղեցայք յանձնել ի ձեռս պատուիրակաց Պատրիարքարանի

իշխանութեամբ հաստատելոց, դուք և այսօր եկիք հոս, որ երբ դեղեցիկ երեկոյթի մը հանդիսակից կ'ըլլայք, դարձեալ փոքրիկ դումար մը հայթայթած ըլլայք. դումար մը որ ինչպիսիալ փոքրիկ, բաւական պիտի ըլլայ դարձեալ դոնէ ընտանիք մը կամ երկու՝ մարդակուլ որկորոյն ժանտութենէն ազատել և քանի մը Հայ պահպանել ի վայելք Հայութեան. որ առանց այս նուէրին չպիտի կարենային գանալ իրենց մաս ինկած ոգեպահիկ հօցը, որ կեանս պիտի տայ անոնց ամեն ճարէ և ճարակէ յուսահատած ժամերնին:

Տեսաք դուք ժանուցմանց վերայ Ի ՆՊԱՍՏ ՍՈՎԵԼՈՑ վերնադիրը, ընթերցայք անոր ներքեւ ԿԱՐՕՏ ԵՄՔ հեծեծանաց ձայնը, սրաց ոչք դուք հարկաւ ձեր մտօր

վանայ և Պայազիտի ընդարձակ
 դաշտերը բազմամարդացնող Հայ
 գիւղօրէից մէկուն, և զժագրեցիք
 ձեր երեւակայութեան մէջ աղ-
 քատին մի հիւղ: Չորս խարխուլ
 որմեր հագիւ մարդաչափ երկրէ
 բարձրացած՝ կը վերցնեն առաւ-
 տաղ մը կաւով և խռիւով ծեփեալ,
 այլ այժմ և ոչ խիկ այդ կ'երեւի,
 վասն զի ձիւն սպիտակ կը պատէ
 զայն և կը ծածկէ: Ո՛չ լուսամուտ
 ունի որ ներսը տեսնես, և ո՛չ լոյս
 կը լուսաւորէ անոր բնակչաց ե-
 րեսը, կիսաբաց դռնէն հետա-
 քրքրութիւնդ կ'ուզես լեցնել,
 կարծեա թէ ներքին բնական աղ-
 դում մը քեզ կը գրգէ այդ կող-
 մը շեղիլ: Մի՛ գարշիւր, մի՛ զըզ-
 ուիւր, եղբայր, մտակցիւր և զը-
 լուխդ ներս խօթէ. տես յարդէ
 խշափ անկողին մը հողոյն վրայ
 սիւռուած. քովը սղտիկ մէկ մա-
 րան՝ բոլորովին դատարկ. ստո-
 մանը խղ չունի, և կաթնայն կրա-
 կի վրայ չէ. մանկամարդ կնկան
 աղքատիկ զգեստները գետինը
 նետուած են. իւր ամուսինը ժող-
 վեց ու առաւ ինչ որ իւր կնոջ
 վերջին մայրենի և հայրենի յիշա-
 տակաց զարդերն էին, առաւ ու
 տարաւ ինչ որ կրնար արժէք մը
 ունենալ, որ դոնէ չափ մը ցորեն
 կամ քանի մը նիւնակ հաց ճարէ
 և իւր տունը բերէ: Օր մը անցաւ
 և աւելի, չեկաւ ակնկալեալ պա-
 րէնը, չտեսնուեցաւ անձկացեալ

տանուտէրը, չդարձաւ մանկա-
 մարդ ամուսնոյն սրտին հատորը:
 Ո՛հ, բարէ՛, յուզկահար աւաղա-
 կը տեսաւ զնա ի հեռուստ, և
 վոքրիկ գումարը յախտակելու
 բաղձանօք յարձակեցաւ խեղճին
 վրայ: Մտ՛ որ ուրիշ անգամներ
 սովորած էր ինչքէն հրաժարիլ որ
 կեանքը պահպանէ, երբ հասաւ
 այն կէտը որ բոլոր իսկ կեանքն
 նոյն խիկ ձեռքն եղած ինչքն էր,
 մրցեցաւ վրան՝ ինչպէս որ իւր կե-
 նաց վրայ կը միցն ոք: Կատաղե-
 ցաւ աւաղակը անօրինակ դիմա-
 դրութեան դէմ, քաջեց^ց զէնքը և
 զրաւեց ի կենաց անդէն հակա-
 աակորդը, որպէս զի ակրանայ
 այն դուզնաքեայ իրաց: Ո՛հ, չա-
 րաչուք յուզկահար, գազան մար-
 դակերպ՝ քան մարդ գաղանարա-
 լոյ. կարծեցի՛ր արդեօք այր մի
 միայն սպանանել. ո՛չ. դիակն զոր
 զգեստներցիր և անշնչացեալ ձեռ-
 քերէն չնչին աւարը թափեցիր,
 իւր կենաց մէջ ունէր չորս եւս
 կեանքեր. ծերունի մայր մը ան-
 կարող ի գործ, որ երկու զաւակ-
 ները յղած է ի պանդխտութիւն,
 և երբորդին քով պատասպարեալ
 կ'ապրի. մանկամարդ ամուսին մը՝
 որ կը պաշտէ իւր սիրելին, և իւր
 տկարութեան չնայելով ծանր աշ-
 խատանօք կը պատրաստէ բնա-
 նեկան պէտքերը, և աւելորդ
 վայրկեաններէն օդուտ կը քաղէ
 իւր ձեռագործով իւր տան պահ-

պանութեան օժանդակել: Հրեշ-
տակային օրիորդ մը դեռ մատ-
ղաշ ու քնքուշ, իւր ծնողաց մը-
խիթարութիւն և դիզացեալ չա-
րիքը մոռցնելու միմիայն դար-
ման, երբ իւր քաղցր դայլայիկ-
ներով յինքն կը գրաւէ իւր հօրն
ու մօրը և հանւոյն ուշադրու-
թիւնը, և անոնց ցաւալի սիր-
տերը իւր անմեղ խօսքերով կ'սփո-
ւիէ: Մանուկ մը դեռ ահաս, գըն-
տակիկ մը մտեղէն, առոյգ և կայ-
տառ, ի սերմանէ քաջացն Հա-
յոց, որ թերեւս օր մը պիտի
վառուի ի սէր և ի գրգիռ աղ-
ջային և պիտի ըլլայ իւր ազգին
ըմբիշ անվեհեր:

Այլ աւանդ թշուառութեանս .
ատենը անցաւ և վերջին շնչոյն
պահպանող ըլլալիք պարէնը չե-
րեւցաւ . մօրանին ամէն կողմը
որոնեցին, տան ամէն անկիւնը
քրքրեցին, փշրանք չմնաց թէ և
փոշոտած և փորփոտած՝ զօր հա-
մադամ կարկանդակի պէս չլափե-
ցին այն սիրուն արարածք: Մայ-
րըն կարծելով թէ շերմութիւն
սնունդ կուտայ, գրկեց ու դըզ-
ուեց զանոնք, իւր ծոցին վրայ
հանգչեցուց, ինքն ալ նուազե-
լու հասաւ, այլ զաւակաց ներ-
քին քաղցը չլարթուցանելու հա-
մար կը լռէ: Պիտի հառաչէր ցա-
ւոյն, այլ կը զսպէ զինքն մայրն
առաքինի և որդեսէր: Չնայիւր
այլ ևս պառաւ ին վրայ, որ լուռ

և անմուռնչ կձկտած՝ յայտնի չէ
թէ կենդանի իցէ տակաւին . իւր
չաւակաց վրայ դարձուցած է իւր
ուշը և կարծես թէ անհամբե-
րութեամբ անոնց ողբն ու լացքը
կ'սպասէ, վասն զի ողբն ու լացքը
պիտի հաւաստեն իրեն թէ այն
տկար արարածք կը դիմանան առ-
կաւին և դեռ շունչերնին վրանին
է: Կը յուսայ ի յուսահատութեան
թէ պիտի դառնայ իւր տէրը բեռ-
նաւորեալ ցօրեն ու հաց՝ ստաց-
եալ դնով իւր սրբազան և նուր-
բական զարդուց, որոց վրայ կապ-
եալ էին իւր սրտին ամէնէն ա-
նոյշ և ամէնէն փափուկ յիշատակ-
ները:

Տեսեր զայդ հոգւով և փղձկե-
ցար, եղբայր . տեսեր դու հոգ-
ւով խեղճ մայրը՝ ողեսպառ և նը-
ւաղեալ, կ'ուզէ նա դոչել առ քեզ
կողկողազին . այլ շունչը չեւար-
նայուածք մը միայն կը նետէ, որ
մինչև քու ներքին զգածումներդ
կը թափանցէ . այն լուռ նայուած-
քը ճարտար խօսքերէ աւելի զօրա-
ւոր է . թէ որ ձայն չստիր, շըր-
թանց շարժում մը կը տեսնուի .
բարբառ մըն է այն՝ որ աչաց բար-
բառոյն կը ձայնակցի . այն ձայնը
ականջդ չսեր, բայց սիրտդ կ'ի-
մանայ . այդ ձայնը ներսդ՝ ըթա-
փանցէ . անոր ուշ դիւր, անկէց է
որ արձագանք մը կը հնչէ՝ որ կ'ը-
սէ . **ԿՆՐՈՏ ԵՄՔ, ԵՂՐՍՂՐՔ:**

Խուլ եզրի, թէ կարես, այսպի-

սի ձայնի մը . անգղայ կեցի՛ր , թէ կարես , այդպիսի տեսարանի մը . անգործ մնացի՛ր , թէ կարես , այդպիսի առթի մէջ . երես դարձո՛ւր , թէ կարես , այդ սովալուկ արարածներէ՛ որ եղբարք քո են համարիւն . անարգէ՛ , թէ կարես , խեղճ մօր վիճակը , և մի՛ վախժարալ նմա ինչ որ քովդ ունիս , արծաթ և ոսկի , ուտելի և ըմպելի , որպէս զի անողորմ՝ մահու ժանիքներէն ազատես այդ անպարտ կեանքերը՝ որ թէ հաւասար չեն իրերաց մէջ , այլ հաւասարապէս քու բարի զգածմանցդ կը յանձնարարեն ինքզինքնին : Կարծու եմք . կը գոչեն եղկելիք . կը գոչեն դողցես իլուռութեան , վասն զի խեղճութեան մէջ ձայն բարձրացնելու կարողութիւն ունենալն իսկ՝ մեծ բարութիւն մի է , որուն կարօտ են այդ թշուառք՝ որ եղբարք են մեր , և ոչ թէ օտարք :

Օ՞ն , ցուցնեմք մեք արդեամբ եղբայր լինիլ . եղբայրդ անօթի եղած ատեն և քու ձեռքդ ալ նկանակ մը հաց գանուած ատեն , հնա՛ր է երբէք որ բերնիդ հացէն կէսը կտրելով իրեն չտաս : Ահա ուրեմն , եղբարք , ահա մեր եղբայրներն անօթի և նուաղեալ կը տառապին ի վան , ի Պայազխա , ի Պաշգաէ , ի Ալաշկերտ , և յամենայն երկրի որ այս քաղաքաց շուրջը կը գտնուի . մեք ալ հոս ուրախ եմք , թէ ոչ յղիացեալ ըլլալով ըստ

ամենայնի , գոնէ մեր պէտքը առաւելովն լեցի ելու կարող ըլլալով . ունիմք մեք մեր ձեռքը խոշոր նըկանակ մը , երբ մեր Հայաստանցի եղբայրը կը կարօտի անոր մէկ վըրլանքին : Տուի՞նք մեք արդեօք մեր հացին կէսը , գոնէ քառօրդք , դոնէ տասներօրդք , գոնէ հարիւրերօրդք :

Ինչո՞ւ ուրանամ , եղբարք , եղածք սակայն ինչո՞ւ ալ չքսեմ ճշմարտութիւնը : Մտորագրութիւններ բացինք , յանձնաժողովներ և մանաժողովներ կարդեցինք , պատուիրակներ դուռնէ դուռ պարտեցան , լրագիրք նուրառութեան յորդորակներ հրատարակեցին , քանի՞ նկանակ հաց բաշխեցաւ կարօտերց . քանի՞ պարկ ցորեն հասաւ հարուածեալ գաւառներու . քանի՞ գահեկան բաժնուեց . և իւրաքանչիւր սովերց : Շուտ ու շատ . գոչեցի ես ուրիշ անգամ սոյն այս նիւթոյն վրայ խօսելով . շուտ ու շատ երանի՛ թէ նուէրներ հաւաքուեին . այլ դեռ կը գանդաղիմք , դեռ կը փնտրուեմք թէ ինչպէս հնար է նուաղագոյն նուէրով աղատիլ , երբ պատուիրակը մեր դուռը կը բաղխեն : Նշանաւոր դումարներ ալ տեսանք մեք յիշատակեալ ցուցակներու մէջ , այլ ստէպ այնպիսի անուանց դիմաց նշանակեալ էին զորս այդ թուանշանները պատուել բաւական չէին :

Բայց ասոնց ըսածն ալ գիտեմք .
— Ո՞ր մէկ կարօտութեան հաս-
նիմք , ո՞ր մէկ պարապը լեցնեմք ,
ո՞ր մէկ նպաստը առատաձեռ-
նեմք . ամեն օր , ամեն ժամ հան-
գանակութիւն մը դիմացնիս կ'ել-
լայ՝ նոր ձեւերով և նոր անուն-
ներով , և ամենուն ալ պարտաւոր
կ'ըլլամք նպաստել . բնական է որ
չափերը նուազելու պարտաւոր-
ուիմք : —

Եթէ անաչառութեամբ պիտի
խօսիմք ի մասինս , մէկդի պիտի
թողումք այդ խնդրոյն մէջ մաս-
նաւորութեանց և անձնականու-
թեանց կէտերը , պիտի բարձրա-
նամք այդ առթիւ մեր ազգային
վիճակին վրայ , և պիտի ըսեմք
թէ այն կինը որ կողիողազին կը
հառաչէ իրեններովը մէկտեղ թէ
«կարօտ եմք» , չէ այս անուն վա-
նեցի կամ Ալազիբերտցի Հայ մայր
մը , այլ է նոյն ինքն մայրս մեր
Հայաստան : Եթէ սովն չարալուկ
կը տագնապէ այսօր Հայաստանի
մէկ մասը և իւր ահօռելի ժամիք-
ներով կ'սպառնայ յարձակիլ նաև
միւս մասանց վրայ , եթէ նախա-
հօգ զգուշութիւնք և իմաստուն
միջոցք վերահաս վտանգին առա-
ջը չառնուն , բայց այս կէտը մի-
այն չէ որ Հայ սիրտերուն մէջէն
«կարօտ եմք» արձագանքը կը հըն-
չեցնէ : Որչափ և կը խառնեմք
խնդիրները , որչափ և կը խոյա-
նամք բաղձանաց բարձունքը , որ-

չափ և կը թուեմք պիտոյից տե-
սակները , միշտ սիրտերու վրայ
սաստիկ թերահաւատութիւն մը
կը ծանրանայ , թէ ինչպէս պիտի
կարենամք բաւականնալ մեք այդ
պէտքերը լեցնելու , մեք որ կա-
րօտ եմք , մեք որ այդ պիտոյից
համեմատ արտաքին միջոցներ չու-
նիմք :

Հայութեան վիճակը բացատրե-
լու ստէպ ես բազուն ունեցայ , և
միշտ անոր յուսալից կողմերը մէջ-
տեղ դրի : Հայութեան համար չեմ
մարդարէ վայազոյժ՝ անոր թըշ-
ուառութիւնները աւաղելու սահ-
մանուած և թերութիւնները համ-
րելու պաշտօն առած , այլ ընդ-
հակառակն կը սիրեմ , ինչ որ գե-
ղեցիկ է և յուսադրական՝ զայն
լուսաբանել և ապացուցանել , ոչ
անտախտ ակնկալութեամբ զանձն և
զայլ խաբելով՝ այլ յաւէտ աշ-
խատելով իրաց իրականութիւ-
նը փաստերով և նշաններով եւ
ցոյցերով դող շօշափել տալ ա-
մենուն : Այսօր այդ ակնկալու-
թիւնը տածելու համար , Հայազ-
գիք՝ ոչ իմ և ոչ այլոյ ուրուք խօս-
քերուն կարօտութիւն ունին . այ-
սօր Հայոյն ապագային զգածու-
մը՝ ամերուս համար ալ բնական
ազդեցութիւն և գող բնածին
դաղափար մը եղած է , որուն հա-
մար ուսուցիչ և թերադրիչ ունե-
նալ հարկ չէ : Նոյն բնական կեր-
պով ալ կը մղուիմք մեք զանազան

գործառնութեանց որ մեր ապագային ապահովութեան և բարգաւաճման պիտի նպաստեն :

Սակայն դուք՝ որ ազգային գործոց ոչ լսկ եռանդեամբը կը պարարիք, ալ ամեն ազգային գործոց մէջ բաւական ընդարձակ գործակցութիւն ունեցած էք, դուք որոց մէջ են այնպիսի անձինք որ ազգային գործոց և ժողովոց կ'առաջնորդեն և կ'ը գահերեցեն, դուք, ունկնդէ՛րք իմ, անձամբ զփորձ առեալ գիտէք և շատերու դուք իսկ կրնայք ուսուցանել, թէ մեր ամենէն գովանի ձեռնարկներուն մէջ և մեր ամենէն կարևոր կէտերուն մէջ՝ միջոցներու նուազութեան դժպէսը պարագայն կը գդամք. և երբ կարծես թէ կը կարծէինք ձեռքով երկինքը բռնել մեր ըղձից խոյանալուն հետեւելով, ձեռնունայն կը մնամք և դժուարութեանց ներքեւ, վասն զի կարօտ եմք, կարօտ եմք միջոցներու :

Ձեր մէջէն ելան՝ որք մոխիր դարձած կրակի մը մէջ մնացեալ կայծերը ժողվելով, վերստին ընկերութեանական հողւոյն արծարծելուն նպաստեցին, և Հայաստանի զանազան գաւառաց և մասանց մէջ դաստիարակութեան օժանդակելու համար ընկերութիւններ հաստատեցին, և միջոցներ ժողվելով վարժարաններ բա-

ցին, և անոնց պահպանութեան և շատնալուն համար ճգնեցան : Թո՛ղ անոնք ըսեն թէ ինչ աշխատութեամբ՝ ի՞նչ կրցան հաւաքել. ինչ բաղձանքով՝ ի՞նչ արդիւնքներ ունեցան, և ինչ միջոցներով՝ ի՞նչ գործ ի լոյս ընծայեցին : Ընկերութեանց հաստատած վարժարաններուն թիւը, անոնց իւրաքանչիւրին համար սահմանեալ ծախսոց գումարը, և դաստիարակութեան առաքեալ ըլլալու որոշեալ անձանց թոշակը, թո՛ղ ի քննին առնուին և կշռոյն մէկ կողմը զետեղուին, և միւս կողմն ալ դրուին ջանքն ու փոյթը, իղձն ու բաղձանքը, աշխատանքն ու տառապանքը, ճիգն ու քրտինքը, զորս ընկերութեանց անդամք, մանաւանդ գործադիր ժողովոց անդամք թափեցին. և ամեն անաչառ անձ գատէ թո՛ղ, թէ այդչափ աշխատանք՝ այդչափ արդիւնք միայն կրնային պտղաբերել : Ո՛չ բնաւ. շատ աւելի մեծ, շատ աւելի զօրաւոր, շատ աւելի արդիւնաւոր, շատ աւելի պտղաբեր պէտք էր որ ըլլային ընկերութեանց յառաջադիմութեան համար եղած աշխատանքն ու թափուած քրտինքը, սակայն չըյաջողեցան դժբաղդարար. և եթէ եղածն ալ մեծ գովեստից արժանի է, սակայն ակնկալութենէ նուազ ըլլալը փաստ մի է որ մեք դեռ կարօտ եմք, կարօտ եմք միջոցներու :

Ազգային ընդհանուր յառաջա-
դիմութեան համար քանի՞ քանի
նոր ճանքաներու մէջ չմտանք, և
ինչ նոր կերպ փորձերու չպար-
տաւորեցանք: Եւ չեմ ուզեր պատ-
մել թէ երկու տարուընէ ի վեր
ինչչափ դորժ կատարուեցաւ որ-
պէս զի Հայաստանի բարօրութեան
պէտք եղած դարմանները դոր-
ժադուրին, և նորքուստ և ար-
տաքուստ բարեկարգութիւններ
կատարուին, և եղկեյին և թըշ-
ուառն Հայաստան յաջողի խնդու-
թեան օր մը տեսնել. գրկանաց
վերջ արուի և հարստահարու-
թեանց ժամանակը դադարի: Մեր
տեղեկագիրք և բողոքագիրք,
խնդրագիրք և ազերսագիրք ի
լուր աշխարհի կարգացուեցան, և
մեր պատուիրակք ի տես ամենե-
ցուն չըլեցան և խօսեցան: Վե-
րստին դուք ինքնին դատաստան
ըրէք. կատարեցի՞նք մեք այն
ամեն միջոցները զորս մարթ էր
նոյնպարագաներուն մէջ կատարել
կամ թէ այսօր իսկ չկա՞ն տակաւին
միջոցներ զորս ի դէպ է կատա-
րել ի նպաստ նոյն խնդրոյն կամ
պէտք է փութացնել՝ որպէս զի
բարեգէտ պաւթները անպտուղ
չանցնին: Ի՞նչ է ուրեմն պատ-
ճառը որ օտեպ մեր ձեռքերը կը
կաշկանդէ, և երբ գիտեմք իսկ
կարևորը, որոշած եմք հարկա-
ւորը, և կը տեսնեմք պէտքը,
տակաւին չեմք կարող դայն ար-

դեամբ կատարել: Այսօր Հայերը
ոչ չգիտնալնուն և ոչ չտեսնելնուն
համար պարտաւոր են: Եւ երբ
գիտնալով և տեսնելով իսկ չեն
կատարեր, որովհետև չուզելնէն
չէ, այլ չկրնալնէն, նովին իսկ կը
հաստատեն թէ կարօտ եմք, կա-
րօտ եմք միջոցներու:

Ես, ունկնդիրք իմ, այս երե-
կոյ մէկդի թողած եմ վերացեալ
գաղափարաց կարգը, բացարձակ
տեսութեանց ասպարէզը, գեղե-
ցիկ խորհրդածութեանց չըջանը,
բարձր բաղձանաց պարունակը, ես
չեմ եկած քարոզել ձեզի բարին
ու գեղեցիկը ու ճշմարիտը, ինչչափ
որ ալ այս նիւթերը իմ մտացս ա-
ւելի հաճոյ ըլլան և ձեր լսելեաց
աւելի խխորժ. այս երեկոյ ես նիւ-
թական և դորժնական մարդ մը
կ'ուզեմ դառնալ, ինչչափ որ իմ
վիճակիս և ունակութեանս կրնայ
յարմարիլ, թէպէտ և վիճակս և
ունակութիւնս զիս այս ասպարէ-
զին վարժեցուցած չըլլան: Ես
նիւթական միջոցաց խօսքը պիտի
ընեմ. որովհետև ճշմարիտը խօ-
սելով, ստեպ ամենէն վերացա-
կան և ամենէն աննիւթական
խնդրոյ վրայ վիճած կամ յողնած
ատեն, խօսքն ու դորժը կ'երթայ
այն նիւթական միջոցին վրայ կը
յանգի, և մեր ամենէն կենսա-
կան և ամենէն ազնիւ մէկ բաղ-
ձանքին վրայ ըրած ջանքերնիս և
թափած ջրտինքնիս և յողնեցու-

ցած խելքերնիս, այո՛, եղբարք, այն նիւթական մետաղին դոյութենէ կախուած է, որ այժմ՝ իբր ամենակարող միջոց ամեն ձեռնարկութեանց հոգին է: Քանինե՛ր, թո՛ղ ըսեն որք վորձառու են, քանինե՛ր դեղեցիկ խորհուրդ մը չըյղացա՞ն, աղնիւ բաղձանք մը չունեցա՞ն, բարձր նպատակ մը չորոշեցի՞ն, և վերջէն իրենց իսկ անձնական տուժիւ, տուժիւ ստերջ քրտանց և անպտուղ ջանից, չը խոստովանեցա՞ն, թէ ի զուրէ այդպիսի ձեռնարկութեանց միսիլ, ցորչափ գիտեմք թէ կարօտ եմք, կարօտ եմք միջոցներու:

Ինդիբը կարգաւոր կերպով մէջ տեղ դնեմք, որպէս զի թէ բացատրութեան և թէ իմացողութեան ըստ արժանւոյն նպաստեմք, և մեր կարօտութեանց սահմանը և պայմանը ճշգրտակի որոշուին: Կարօտութեանց կըսեմ, ոչ թէ իմանալով այն ամէն պակասները զորս ունիմք, դաստիարակութեան, բարեկարգութեան, յառաջադիմութեան, արհեստից, վաճառաշահութեան, բարձրագոյն ուսմանց, բարեկեցիկ կենաց, և ազգայնական հանգամանաց, այլ կ'իմանամ միայն միջոցաց կարօտութիւնը, որ ինքըն իրեն պարզ է և յայտնի, վասորն զի զօրաւոր և հասարակ միջոցի մը վրայ կը յանդի, որ է դրամական կարողութիւն ընդ-

հանրութեան պիտոյից նկատմամբ. և երբ այդ կարողութիւնը լիովին հոգացուի, կարծես թէ մեծ աշխատանքը լրացած է, և միացեալ կարօտութեանց բոլորին ալ դարմանելու ժամն ու պարագայն հասած է, և կըմնայ միայն պատրաստեալ ատաղձը լւր տեղը դեւեղել:

Կարօտ ըլլալնու խոստովանութիւնը բրի ես ի դլուխ խօսից, յերկերեցի զայն ստէոլ մինչեւ ցարդ, և հարկ չկայ միւսանգամ անոր հաստատութեան ձեռնարկել: Իսկ թէ դուք ևս պիտի ձայնակցիք ինձ՝ աներկեւան եմ, վասն զի գիտեմ թէ դուք ազգային գործոց օտար չէք և ազգային իրաց փճակին վրայ անձնական փորձառութիւն ունիք: Կարօտութեանց տարածութեան դալով, որովհետեւ մասնաւորք ընդհանրութեան բաղկացուցիչք են, և ընդհանուր ազգային արկեղաց և հաստատութեանց և ընկերութեանց հանդանակողք՝ նոյն ինքն անհատք են, ապա երբ ընդհանուր առմամբ «կարօտ եմք» ը կ'արտասանեմք, նովին իսկ կ'իմանամք թէ նաեւ անհատք ազգին կարօտութեան մասնակից են, որովհետեւ այլազգ ընդհանուր կարօտ ըսել հակասութիւն կ'ըլլար, կամ թէ հակասութիւն ոչ, գոնէ չարութեան ամբաստանութիւն, վասն զի ը-

սել կ'ըլլար թէ անհատք որ կարող են՝ իրենց տուրքը կամ նուէրը կը չափաւորեն կամ կը զլանան, և հասարակաց պիտոյից համար կարեւոր միջոցը չժողովուիր և չը հայթհայթուիր՝ ոչ ի շկայէ այլ ի չկամէ :

Այլ ո՞րով իմաստիւ արդեօք կ'արտասանեմք մեր «կարօտ եմք» խոստովանութիւնը, երբ Հայութեան արդի վիճակին վրայ կ'ըխօսիմք, արդի վիճակին վրայ կը սեմ՝ վասն զի այսօր անցելոյն վրայ տեսութիւններն իսկ իբրև վերացական և իբր անգործնական ինչ մեկդի թող տալ որոշած եմ : Ակնարկեցէ՛ք անգամ մը, ունկնդի՛րք, իմ Հայութեան վրայ, և քննեցէ՛ք իւրաքանչիւր դաւառի և քաղաքի, թաղի և գիւղի, ագարակի և շինի վիճակը : Ի՞նչ հարստութիւն ունին այսօր Հայ անձեր . ի՞նչ դրամ կը պարունակեն այսօր Հայ ձեռքեր . ի՞նչ ունեւորութիւն ստացած են այսօր Հայ տանուտէրեր : վիճակադրական տեղեկութիւնք մեղ չեն ներկայացնէր կարեւորը՝ որ կարող լինիմք ստոյգ ծանօթութեամբք դիտնալ և ցուցնել թէ Հայն անհատաբար առեալ ո՞ր աստիճանի կարօտ է : Եթէ որ աստիճանի կարօտ ըլլալը որոշել դժուարին է, այլ դժուարին չէ հաստատ թէտեղ այսօր նաև անհատաբար առեալ մեր ազգը շատ և շատ կարօտ վիճակի մէջ է :

Ազգութեան բնական մարմնոյն բազկացուցիչք՝ Հայաստանի և կիլիկիոյ և փոքր Ասիոյ Հայ բնակիչք են, ինչպէս որ ամէն Հայ զայդդիտէ : Իսկ Հայն դաւառացս մէջ աղքատ է և եղկելի . վասն զի աղքատութենէ ելլելու համար հարկ ունի մշակել և ժողովել և վաճառել . իսկ իրենն ո՛չ մշակելու դիւրութիւն տրուած է, ո՛չ ժողովելու ապահովութիւն, և ո՛չ վաճառելու կերպ և միջոց . ուստի՞ ուրեմն կարենայ դրամ հայթայթել :

Եթէ և ամէն կերպ դժուարութեանց յաղթելով ջանայ ոք իրեն պահպանութեան կարևորը պատրաստել, և ոչ իսկ համբարածը վայելելու վստահութիւն ունի . յեղակարծ կը հասնի աւաղակը, բռնութեամբ կը կորցէ կաշառառուն, և խեղճ Հայաստանցին աղքատ կը մնայ : Քաղաքաց մէջ կան առուտուրի տէր անձինք և ասոնց մէջ ալ բաւական հանդիստ ապրողներ . սակայն շատ հեռու եմք այն վիճակէն որ ամանց չափաւոր ունեւորութիւնը կարող լինի ընդհանրութեան աղքատութիւնը լրացուցանել . և սակաւք բաւական լինին բաղմաց պէտքը լեցնել և պարտքը կատարել : Մայրաքաղաքիս մէջ ընդհանրութիւնը արհեստաւոր է, սակայն հնութեան կերպին աշակերտեալ շատերը, շատերն ալ

յեանեալ վիճակի մէջ, և զրկեալ այն հանճարէ որ նոր դարուս ճարտարութեան արդիւնքն է, քիչ աշխատանքէ շատ արդիւնք պաղաքերելով, և անպիտան կարծուած նիւթերէ և աննշանակ կարծուած պարագաներէ մեծամեծ օգուաներ յառաջ բերել տալով: Մաս մըն ալ կարող անձինք՝ իբր անհամեմատ բաղդ մը՝ պետական պաշտամանց զհետ զպատեալ, ոչ թէ լոկ սեղմեալ ունեւորութեան պարունակին մէջ կը մնան, այլ և ստեպ մեծամեծ զրկմանց կ'ենթարկուին:

Ուր են մեծամեծք որք երբեմն սեղանաւորութեամբ հռչակուած և այնչափ հարստութեանց տէր եղած, իրենց առատատուր նուիրօք և ազդօգուտ շինութեամբք աղգիս երախտաւորներն եղան: Ազգը՝ յորմէ հեռէ սահմանադրական սկզբանց աշակերտեցաւ, չը կրցաւ տանիլ որ դրամը տիրապետութեան առիթ ըլլայ, չուզեց այլ ևս նոյն պատիւը հարկիլ ունեւորութեան՝ զոր նախընթացաբար կ'ընծայէր, և մեծամեծք որ ասիէ վշտացան՝ նուիրատուութենէ իսկ ձեռք քաշեցին, ևս առաւել որ հայրենական ժառանգութենէ իրենց հասած անուան հետ՝ ոչ ևս զուգընթաց էր նաև ստացուածոց շատութիւնը, և շատ ընտանիք՝ որք իրենց հարբտութեամբ և հարուստ երախ-

տեօք աշխարհաքարոզ եղած էին, այսօր հասարակ կարգ լլած են. թո՛ղ դայնս որք կարօտութեան՝ և մինչև իսկ յեօին կարօտութեան մէջ կը գտնուին: Գարձաւ ըստ իմիք աղգին անուոյն շրջանը, և այն բարձր աստիճանը զոր աղգին մէջ կը վայելին երբեմն աղնուաղուն սեղանաւորք, այսօր կը վայելեն վաճառականք պատուաւորք ի ժողովրդական վիճակէ յառաջ եկած՝ և իրենց քրտամբն և ջանիւք բնկերական բարձր վիճակին բարձրացած. որդիք ժողովրդեան՝ ժողովրդեան վիճակին կ'աշգահատեն և իրենց նըւիրաց դուռը դոց չէ. քանիցս հասարակաց պէտքը դայն կը բաղխէ. բայց ի՞նչ բնեմք որ ո՛չ իրենց կարողութիւնը անչափ է, և ո՛չ անոնց դիմող կարօտութիւնը չափաւոր, որ այդպիսեաց ձեռօք հնար ըլլայ բոլոր իսկ ազգային պէտքերը լիովին լեցնել:

Ահա համառօտ նկարագիր ճանկարնակ Հոյոյն, որ ստուգել իրաւունք կուտայ ինձ համարձակ խոստովանիլ թէ կարօտ եմք. ևս առաւել երբ դայն բաղդատութեան մէջ դնեմք մեր դրացի Յունական ազգին և անոր նուիրատուութեանց հետ: Այնպիսի անձինք կան այսօր սոյն այս աղգին մէջ, որ տալու կարողութեամբ և տալու յօժարութեամբ ամենեցուն նախանձելի կը հան-

դիսանան : Այդպիսին հաստատութեանց և բարեգործութեանց համար իրենց ստորագրած գումարներն հարկւրաւոր և հաղորաւոր սկիներու կը հասնին . մինչ մերկները յաւէտ տասնաւորներու սահմանին մէջ կը շրջին . և շատ ցանցառակի այդ թիւէն անդին անցնողներ կը գտնուին : Ես չեմ ուզեր սագտանել զոք իբր յօժարութեան մէջ պակասաւոր , վասն զի յօժարութիւն չպակսիր և մերոցն , այլ միթէ մեզ ինչ է որ կարողութիւն յօժարութեան յարմար և համապատասխանող չէ ի նոսա :

Տանկարնակ Հայոց վրայ խօսքս չաւարտած պէտք էր որ քանի մը անձանց առատաձեռնութեան վրայ մասնաւոր յիշատակութիւն ընէի , որք կարող են նաև օտարազգի նուիրատուաց վառքը շըլացնել . սակայն յատուկ անուններէ խորշելու սովորութիւնը յարգած եմ միշտ . և այսօր ալ նոյն սովորութեանս կ'ուզեմ հաւատարիմ մնալ :

Ռուսարնակ Հայոց մէջ , ի լրոյ գիտեմք , թէ չեն պակսիր նշանաւոր մեծատուններ , և որ ընտրելագոյնն է , չեն գտնուիր ազքատք Հայազգեաց մէջ : Հայք օգուտ քաղելով շահելու դիւրութիւններէն և աշխատելու ապահովութիւններէն՝ դիտցած են մշակութեամբ և արհեստիւ իրենց

հանդիստ կեանք պատրաստել և տոհմականս գանձել իրենց քրրտամբ առողեալ աշխատութեանց սերմերէն : Սակայն միթէ՞ կ'անիրաւիմ մեր ռուսարնակ եղբարց , եթէ խորհրդածեմ թէ շատոնց կ'սպասէինք մեր տեսնել զնոսա ի դործ . և իրենց ունեւորութեան արգելնքը վայելել յօգուտ ընդհանուր Հայ ազգութեան և ի բարգաւաճանս լկեալ և լքեալ դաւառացն Հայաստանի . և թէ դեռ շատ ևս յոյսեր ունիմք անոնց վրայ հաստատած . և այդ յոյսերուն կատարման անհամբերութեամբ կ'սպասեմք :

Կ'ուզէի մեր ուրիշ ազգայնոց վրայ ալ խօսիլ , որք նուազագոյն թաւով սխաեալ կը գտնուին ուրիշ պէտութեանց մէջ , մանաւանդ ի Հնդկիս և ի Ռումէնս : Բարեկեցիկ են և ունեւոր ընդհանրապէս , սակայն ցարդ այդ հեռաւոր աշխարհաց Հայերուն նըւէրները չեն տեսնուիր ի կեդրոնի Հայութեան , տուեալ ի նպաստ այն ընդհանուր ձեռնարկութեանց՝ որք պիտի ապահովեն Հայ ազգութեան զարգացումը և կրթութիւնը և բարօրութիւնը , մանաւանդ անդ ուր այս ամենայն առաւել քան յայտեղիս՝ և գրեթէ բոլորովին կը պակսի :

Բայց դադարեցնեմ զնոութեանց խօսքերը , զորս ի յիշատակ և եթաստէն յառաջ կը բերեմ : Խօսե-

լու և քննելու և զննելու ատենը չէ այլ եւս , և ես արդէն ըսի թէ յերեկոյիս դոց պիտի մնան ինձի դէմ՝ և դոց պիտի պահեմ ձեզի դէմ՝ բացարձակ և վերացական ճշմարտութեանց տաճարին դուռները : Երկու կարեւոր կէտեր կը պարունակէ «Կարօտ եմք»ին դառն ճշմարտութիւնը՝ զոր կը քարոզէմ : Պէտքեր շատ են , Միջոցներ քիչ են . այս երկու քանակաց արտադրեալն ալ կարօտութիւնն է : Պէտքերը քիչցնեմք , Միջոցները շատցնեմք . ասոնք պիտի ըլլան երկու սկզբնական դարմանները որովք պիտի բուժի կարօտութեան ախտը , և ցորչափ չայե՛ր , այդ կէտը ուշադրութեան չէք առնուր , մի՛ կարծէք թէ ապագային վրայ դրած յոյսերնիդ յաջող եւք մը կ'ունենայ :

Քան յինէն աշխարհային ըսկըդրանց քարոզ ըլլալ , և ինքզինքս և զիճակս մոռնալով բարձրաբարբառ աղաղակել , թէ աշխարհիս ամենէն կարեւոր կէտը՝ արտաքին և նիւթական միջոցաց առատութեան վրայ է : Չեմ ուզեր մոռնալ , չեմ ուզեր ուրանալ թէ հոգի և միտք և սիրտ ազնուազոյն մասեր են ի մարդն , և ասոնց համեմատ հարստութիւնք և ճշմարտութիւնք՝ որք աննոց են և ազնուական , կրօնք և դաստիարակութիւն և առաքինութիւն անուամբ ճանչցուած բա-

նէրն են , և այս կէտերուն բարդաւածման համար աշխատելու պաշտօն ընդունած եմք յամենայնի և յամենայն ժամանակի :

Սակայն ինչպէս մոռնամ ես թէ երբ դաստիարակութեան արդիւնաւորելուն ձեռք կը զարնեմք , ահա՛ տեղւոյ , դրեանց , դասատուաց , սպասաւորաց և այլ և այլ պիտոյից և կարասեաց ծախքեր դիմացնիս կը շարուին , և թէ որ այդ պէտքերը իրցնելու միջոցները պակսին , ընդունայն կը լինի ժամերով և օրերով դաստիարակութեան բարւոյն և օգտին համար խօսիլ և աղաղակել :

Հոգեւոր պիտոյից կատարման կը ձեռնարկեմք , և դարձեալ տեղիք և կարասիք , պիտոյք և անձինք այդ հոգեկան բարւոյն համար ալ անտնօրինելի են . կրօնքն իսկ չպաշտօնիր թէ որ արտաքին միջոցք պակասին անոր արտաքին պէտքերը հոգալու :

Առաքինութիւնք սրտի արդիւնք կ'ըսուին , բայց սրտիւ աւարտեալ առաքինութիւնք հաղիւ թէ առաքինւոյն կրնան բաւականանալ , մինչ ես ասոր վրայ իսկ կ'երկրայիմ՝ Առաքինութիւն մը՝ թէ որ ինչպէս օրէն է պիտի նպաստաւորէ դործողին և իւր նմանեաց , այս նպատակին համար ալ դարձեալ արտաքին միջոցներ պէտք են :

Չկայ միջերնիս և ոչ ոք որ Հա-

յութեան բարեոյն համար չբոր-
բորի և չեռայ . չկայ , ունկըն-
դիրք իմ , ոչ թէ հոս , հապա բո-
լոր Հայութեան մէջ՝ անձ մը , որ
Հայ ըլլալը ճանչնայ և Հայութեան
համար աշխատելու պարտքը չը
ճանչնայ : Թէ որ կրօնից և դաս-
տիարակութեան և առաքինու-
թեան համար աշխատիլ պարտք
է , թէ որ ասոնց ծառայելու հա-
մար մասնաւորապէս նուիրեալ ան-
ձինք պէտք են , ես համարձակ
պիտի յաւելում թէ անհնար է որ
այոջպիով միայն Հայոցս փրկու-
թիւնը աւարտի : Ուրիշ բանի մըն
ալ դեռ կարօտ եմք . Սրտաքին
միջոցներու առատանալուն կարօտ
եմք :

Ես պէտք ունէի հոս երկարօրէն
խօսիլ որպէս զի ազգին մէջ դիւ-
րակեաց՝ և բարեկեաց վիճակին
տարածուելուն , և Հայերուն ձեռ-
քին ընդարձակելուն , և Հայաս-
տանցոյն և դազթականին ունե-
ւորութեան ճանքան բռնելուն
հարկաւոր միջոցները մի առ մի
բայատրեմ : Ունիմք մեք ազգին
մէջ այնպիսի ազգասէր անձեր ,
որք նախընթաց սերնդեան զաւակ
ըլլալով , երբ դաստիարակութեան
պէտքն իսկ ծանուցեալ չէր և դըպ-
րոցներու կարգադրութիւնը և ա-
ռատութիւնը դեռ սկսած չէր ,
չեն կրցած ստանալ այն հմուտ-
թիւնները և ուսումնական սկզ-
բունքները որք այսօր մեր վարժա-

բանաց մէջ կ'աւանդուին , և զորս
մէջ նոր մանկութիւնը սկսած է
կանոնաւորապէս ստանալ , գոնէ
մայրաքաղաքիս և դաւառադրուիս
քաղաքաց մէջ : Այսպիսիք զուրկը
ի դպրոցական ձրից՝ իրենց բնա-
կան հանճարոյն զօրութեամբ և
իրենց բարեօրտութեամբը արժա-
նացեալ Աստուածային օրհնու-
թեան նպաստիւք՝ կարող եղած են
դրամական յաջողութիւններ ու-
նենալ ի գործառնութիւնս իւր-
եանց , և բաւական ունեւորու-
թեան տէր ըլլալ , ուսկից և մաս
մըն ալ կը զօհեն ի դիւր ազգին
և ի դարման կարօտութեան նո-
բա : Այս անձինք յաճախ համեստ
հոգւոյ իսկ վիճակեալ գոլով , սո-
վար են իրենց ըրածը դուզնաքեայ
և չնչին տեսնել , իբր զի սովորա-
կան լումայէն զատ բան մը չեն բե-
րեր յասպարէզ ազգասիրութեան ,
մինչ այլը կը բերեն անդ հանճար
և ուսումն , գիրք և գրիչ , արթ-
նութիւն և սրամտութիւն : Այս
պիսիներուն համար ես պիտի ը-
սեմ , որ եթէ իրենց համեստ ըզ-
գածմունքները գովելի են և օդ-
տակար իսկ , որովհետեւ լաւա-
դունին իթան կ'ըլլան , սակայն
մեք իրը ըստ ինքեան նկատելով
պէտք է հաստատեմք թէ ձեռամբ
նոցա կը շարժի գլխաւոր անին
այդ մեքենային՝ որ ազգութիւն
կը կոչուի և ազգիս ապագայն կը
դիտէ : Ուր էր թէ այդ ծառա-

յութիւնը ընողներ շատնային .
 ուր էր թէ ասոնց նման առա-
 տատուր և համեստ անձինք ծաղ-
 կէին միշտ առաւելութեամբ ի
 մխիթարութիւն և ի վայելս Հա-
 յութեան :

Ունի՞մք մեք միջոց մը այդ նը-
 պատակին հասնելու :

Դժուարին է իւրաքանչիւր ան-
 հաար բռնադատել որ իւր գործը
 գիտնայ, աչալուրջ և արթուն ըլ-
 լայ, գործունեայ և ժիր, փորձա-
 ռու և կիրթ, օրով և կարող լինի
 մանր պարագաներէն օգուտ քա-
 ղել և ձախորդութիւններէն չը-
 լքանելով՝ աներկճւան և հաստա-
 տուն քայլով՝ վաճառականութեան
 և ազգի ազգի արհեստից և դոր-
 ծառնութեանց հեռեիլ և անկից
 արդիւնաւորիլ : Դժուարին է այս
 օր ելլալ և Հայաստանի մէջ այն-
 պիտի հանդարտութիւն և օրինաց
 պահպանութիւն և ապահովու-
 թեան տարածութիւն իրականա-
 ցնել, որ ամենայն շինականք կա-
 ըող լինին երկրագործութեան պա-
 րապիլ, և արդասիրը համարել,
 և համբարեալները վաճառել և
 հարստանալ, և ապա յունեւո-
 ըութեան անտի ազգօգուտ ձեռ-
 նարկութեանց նպաստել : Դժուար
 ին է այնչափ և այնպիսի հա-
 բուսաներ գտնալ՝ որք հազարաւոր
 և բիւրաւոր դահեկանաց նուի-
 բատուութեամբ գոյացնեն գու-
 մար մը մեծ և բաւական իւրու-

մըն ամենայն պիտոյից : Եթէ այս
 պէս ըլլայր, նաև մեր Հայաստանի
 սովեալք չէին տաղնապեր այսօր
 ինչպէս ցարդ կը տագնապին . և
 մինչ դժբաղդութիւնը կը թաղա-
 ւորէ՝ հաղիւ հաղար ոսկեոյ գու-
 մար մը հնար եղած է դեռ յղել
 անդէն : Եթէ կարող մեծատունք
 ըլլային ազգին մէջ, արդէն մի
 կամ երկու կամ սակաւ անձինք
 բաւական եղած պիտի ըլլային
 այդչափ գումար մը յղած ըլլալ
 ալդէն : Բարէ՛ . Հայը այս բազդն
 ալ չունեցաւ . վասն զի Հայը չու-
 նի այդպիսի գործ մը ընել կրցող
 կամ այդպիսի գործ մը ընել ու-
 զող անձեր : Բայց ոչ այսու պէտ-
 քը կը դադրի, մանաւանդ որ նոյն
 իսկ առօրեայ պէտքերը լեցնելու
 դարմաններն ու միջոցները հայթ-
 հայթերն ալ իրեն պէտք մըն է՝ ի
 դարմանել :

Շատ դիւրին է ըսել. — Հայեր,
 հարուստ եղէ՛ք . Հայեր, կարօ-
 տութեանէ ազատեցէ՛ք . Հայեր,
 ազգին համար առատ նուէրներ
 տուէք — շատ դիւրին քարոզ մըն
 է այս, և շատ դիւրին կը տես-
 նեմ եւս ամենուն սիրտը շարժել
 ճշգրիտ կերպով նկարագրելով
 այն դիճակը՝ յորում կը գտնուի
 Հայաստան ի ներկայումս, և յո-
 ըում ընդ իւր կը քարշէ նաև
 Հայութեան վատաբաղդիկ բաղ-
 դը : Այլ հարկ է որ այնպիսի մի-
 ջոց մը մտածուի, որ ինքնիրեն

դիւրընտել ըլլայ և գործնական ,
 և մեր ազգին կարօտ վիճակէն
 կարօտութեան դարմանը քաղելու
 անհնար երեւցող գործը իր
 րականացնելու յարմար :

Գիտեմք թէ յորդեալ հեղեղք
 առատաջուրք թումբերը կը քա-
 կեն և ամբարտակները կը խորտա-
 կեն , շինուածներ կը տապալեն և
 մայրեր կը խնն . և չկայ զօրու-
 թիւն մը արուեստական և բնա-
 կան՝ որ անոնց դէմ կարենայ դը-
 նել : Այդ յորդեալ հեղեղք այդ-
 պէս յորդեալ ոչ երկիրքէն կ'իջ-
 նեն , և ոչ տեղէ մը կը բղխին .
 կամ երկիրքէն իջած կաթիլներու
 դումարումն են , կամ թէ մանր
 ականց և աննշանակ առուակնե-
 րու միացում , և այսպէս լինելով
 իսկ ամենայնի յաղթող կը հանդի-
 սանան : Ո՛չ երբէք կաթիլ մը ջուր
 ազդեցութիւն մը ունի , այլ կա-
 թիլ կրկնեալ քարերը կը տաշէ , և
 կաթիլ դումարեալ արգելքները
 կը բառնայ : կաթիլ մը ջուրն իսկ
 ուրեմն՝ մեծ զօրութեան մը սկզբ-
 բունքն է . այդ սկզբան հետե-
 ւիմք և մեք :

Եթէ չունիմք այսօր այնպիսի մե-
 ծատուններ՝ որք հին ժամանակաց
 մէջ գործուածին համեմատ՝ կա-
 բող ըլլան իրենք իրենց եկեղեցի-
 ները կառուցանել , բարեգործա-
 կան հաստատութիւններ կանգ-
 նել , և բաւական եկամտիւ ճո-
 խացնել , կամ թէ ուրիշ ազգաց

մէջ գործուածին նման հարիւրա-
 ւոր և հազարաւոր ոսկւոյ դու-
 մարներ նուիրել , որպէս զի կա-
 բեւոր գործառնութիւններ և ազ-
 րասիրական ձեռնարկներ և օգ-
 տակար հաստատութիւններ ի դը-
 լուխ ելլան , ունիմք մեք այնպիսի
 իմն աղբիւր՝ որքան զայսօսիկ զօ-
 ռաւորագոյն է , եթէ դիտնամք
 մեք այնու իմաստութեամբ վար-
 ուիլ :

Եթէ մեք ազգին մէջ կարօտու-
 թեանց նպաստելու համար արբ-
 ուած դումարք մեծ ինչ չեն՝ ու-
 րիշ ազգաց բաղդատմամբ , սա-
 կայն ունիմք պարագայ մը յոր
 Հայքս կրնամք պարծենալ . և այս
 է նուիրատուաց թոռոյն բազմու-
 թիւնը : Եթէ օտար ազգաց մէջ
 հինգ հարիւր ոսկին հինգ անձանց
 միայն ստորագրութեամբ կը դու-
 մարի , մեր մէջ յաճախ հինգ հա-
 րիւր անձանց ստորագրութեամբ
 հաւաքեալ է . և այս կէտն է
 ահա՛ զորեւ միխթարական և պար-
 ծանաց արժանի կը դատեմ : Ըստ
 իս արդիւնաւորագոյն է և առա-
 ւել բարձր ազդասիրական զգած-
 մանց տարածման նշանակ , որ հինգ
 հարիւր անձինք դռնուին՝ որք
 իրենց համեստ քսակէն մի մի ոս-
 կի հանելով ազգին օգտին նուիր-
 րեն , քան թէ հինգ հոգի միայն
 գտնել՝ որ իրենց աւելորդէն կա-
 բող լինին հարիւրական ոսկի ա-
 ռատաձեռներ ազգասիրական նը-

պատակի : Առջիինն մէջ բարոյա-
կան մասը աւելի զօրաւոր է , և
ազգային շարժման նկատմամբ ա-
ւելի մեծ նշանակութիւն ունի . և
ապագային մէջ ալ նաև նիւթա-
կան յոյսեր կ'աւելցնէ՝ երբ բազ-
դին հօլովման ատեն հինգ հարիւ-
րէն մէկ մասը ընտրելագոյն վի-
ճակի հասնի : Յայնժամ ստոյգ-
կրնամք ըլլալ թէ շատ աւելի ար-
դիւնք պիտի ունենամք մեք՝ որ
միաբերք նախապատրաստեցինք
և սիրտերը տրամադրեցինք և ա-
ռաքինութիւնը տարածեցինք ,
քան նոքա որ թէպէտ բազդին մէկ
խաղով ունեցան քանի մը սակա-
ւածիւ անձեր՝ որ իրենց նպաս-
տեցին , բայց չունեցան ընդհա-
նուր տարածեալ ազգասիրական
եռանդը :

Միայն պէտք է որ այդ կեր-
պով և ոճով կարգադրեալ գործ
մը այնչափ ընդարձակ ըլլայ և
այնչափ տարածեալ , որ ինչ որ
քանակէն կը պակսի՝ գոնէ թի-
ւէն լրանայ , և մին միւսոյն տեղը
բռնելով գումարը չտարբերի . մա-
նաւանդ թէ լաւ կազմակերպելով
դրութիւնը , առաւել արդիւնք
հնար է քաղել այդ ոճէն՝ որ կա-
թիլներէ ժողովեալ անձրելով ա-
մենազօր հեղեղներ կը կազմէ :

Ամենայն անձն որ Հայ է , ա-
ռանց խարութեան հասակի՝ սե-
ռի՝ դործոյ՝ վիճակի և կարողու-
թեան , ամենաճնչին գումար մը

պարտաւոր ըլլայ տարուէ տարի
յատկացնել ինպաստ ազգային
պիտոյից , դաստիարակութեան ,
արկածից և կերպ կերպ ազգօ-
գուտ ձեռնարկութեանց : Եթէ
և այդ սակը երկու կամ երեք
դահեկանի ամենաճնչին գումարը
չանցնի , տակաւին ամենամեծ
գումար մը կը հանդանակուի :
Չօրս միլիոն ժողովրդէ մը , եթէ և
երեքն միայն կարող լինի ար-
դեամբ մասնակցիլ այդ հայկա-
կան երկդրամենի կամ երեքդրա-
մենի դրութեան , տակաւին վեց
կամ ինն միլիոն դահեկանի ա-
հաւոր գումարը կը հաւաքուի , ո-
րով Հայ ազգութիւնն կարող կը
լինի գոգ հրաշքներ գործել յաշ-
խարհի , և ազգին սովորական կամ
անսովոր պէտքերն կարող կը լինի
լիովին լրացնել : Եթէ այսպիսի
գումար մը ամ ըստ ամէ ձեռուը-
նիս ըլլայր , ո՞չ ապաքէն կը դադ-
րէին որ և իցէ պէտքի համար նո-
րանոր հանդանակութիւններ և քս-
տորադրութիւններ բանալու հար-
կերը : Անոնք որ կը ձանձրանան
տեսնելով որ հանապազօրեայ
խնդրակք իրենց տանը դուռը կը
բաղխեն՝ այս կամ այն ընկերու-
թեան , այս կամ այն արկածի ,
այս կամ այն վարժարանի համար
նպաստ հաւաքելու , միանգամ
ընդ միշտ կ'ազատին այն ծանրա-
տաղտուկ հոգէ , որուն մէջ թէպէտ
անտանելի չըլլայ տրուած գու-

մարը , բայց անտանելի սկսած են , կ'ըսեն , լինել շիտթու թեանց և կրկնութեանց ձանձրութիւնները :

Այդ դրութեան գործադրութեան համար մասնաւոր կանոնագրութիւն մը կարեւոր է , սակայն ես կանոնագրութեան անունն անկամ բերանս առնելէ կը վախնամ : Ներեցէ՛ք ինձ ըսել , ունկնդի՛րք իմ , թէ կանոնաժողովեան ախտը վարակեալ եմք , և այդ ախտին հետեւութիւնը անգործութիւնն է : Երանի՛ թէ նուազ ճշդեալ և ճշգրտեալ կանոններ ունենայինք , և անոր տեղ՝ աւելի գործունէութեան արդիւնք :

Երբ ուրիշ անգամ սոյն այս լըսարանիս մէջ բանախօսելու պատիւն ունեցայ , ծանուցեր էի թէ ի 19 յուլիսի 1878 մեր Ազգանունէր Ամենապատիւ Պատրիարք Սրբազանը ի ժողով գումարեր էր՝ ազգին մէջ հմտութեամբ և փորձառութեամբ ճոխացեալ անձերը . և Հայաստանի մէջ Հայոց հարստանալուն նպատակաւ ընկերութեան մը հաստատութիւնը առաջարկած : Ի 9 սեպտեմբերի կանոնագրութեան ծրագիր մը ներկայացուած էր Բարեգործական անուան ներքեւ , և սոյն առաջարկութեան վրայ խօսելով կ'ըսէի ի յունվարի 1879 . « Բայց այս առաջարկութիւնը դեռ անգործ մնացած է , և ի մօտոյ գոր-

ծադրեալ տեսնալու ալ յոյս մը չարուիր , թէպէտ և ամենահարկաւոր նիւթ ~~դիւր~~ պարունակէ : » Ո՛ւր էր թէ այսօր ձեր առջեւ չկարենայի պարծենալ տասուերեք ամիս անցնելէն ետքը , թէ խօսածս մարդարէութիւն է եղեր , վասն զի այսօր ալ դեռ գործաբուած չէ : Այն օրէն ի վեր կանոնագրութեանց խմբագրութեանով կարող և հանճարեղ գլուխներ յոգնեցան , և վերջապէս Տընտեսագիտական անուան ներքեւ նոր ծրագիր մըն ալ ընծայեցին : Բայց զայն ալ ըննելու համար ուրիշ մասնաժողով մը կազմուեցաւ , և կը լեւծ թէ այս ևս նոր կանոնագրութիւն մը կը խմբագրէ եղեր , առջինը բոլորովին անգործադրելի դատելով : Անշուշտ երբ նոր մասնաժողովն ալ իւր գործը կատարէ և զինի վեց կամ ութնամսոց իւր նոր առաջարկութիւնը մէջ տեղ բերէ , պիտի գտնուին ի հարկէ հինգ կամ եօթն անձինք՝ որք կարող պիտի ըլլան սոցա գործըն ալ իբր բնաւին անգործադրելի դատել և նոր կանոնագրութեան մը ձեռնամուխ լինել : Աւա՛ղ կորստեան ժամանակի : Եթէ և թերի կանոնագրութեամբ իսկ ճանբայ ելած ըլլային , յարգբաւական գործ մը տեսած կ'ըլլային , և ստացեալ փորձառութեամբ կանոնագրութեան թերին ալ լրացնելու առիթ կ'ունենային :

Ս.յգ օրինակը զմեզ ամենեւին պէտք է խելահաս գործէ կանոնա մոլութենէ զգուշանալու . և ուր գեղեցիկ նպատակ և յարմար միջոց մը կը տեսնեմք , անմիջապէս գործադրութեան սկսելու նաեւ առժամանակեայ և անկատար կանոնադրութեամբ , զոր ըստ դիպաց և առթից հնար է բարեփոխել օրինաւորութեանց պայմաններու պատկառ կալով յամենայնի , որք ընկալելալ ճշմարտութեանց պէս հաստատուն և ծանօթ սկզբունքներ դարձած են սոյն պիսի ձեռնարկութեանց նկատմամբ : Բաւական կը սեպեմ որեւէ մըն քանի մը գաղափարներ միայն ձեր ուշադրութեան ներկայացընել :

Հայ երկդրամենի կամ երեքդրամենի դրութեան ենթարկեալ պէտք է որ ըլլայ ամեն Հայ ըստ մարդաթուի , առանց զանազանելոյ իւրք անձերը , ստնդեայ մանուկէն մինչև զառամեալ պառաւը , մուրացիկ աղքատէն մինչև միլիոնատէր մեծատունը : Հայ ազգութեան անդամակցութեան նշանակը պիտի ըլլայ տարեկան երկդրամենի կամ երեքդրամենի վճարումը : Անհնար է որ նաեւ մուրացկան մը չկարենայ իւր վասարկածէն տարուէ տարի երկու կամ երեք դահեկան չտալ այդ պիսի աղնիւ նպատակի մը համար , ուսկից փոխադարձաբար ի-

րեն ամենամեծ օգուտներ յառաջ պիտի դան . վասն զի աղքատն առաջին՝ բարեգործական հաստատութեանց , ձրի վարժարանաց , և առատ նպաստից օգուտը կը քաղէ : Եթէ և հինգ անդամէ բաղկացեալ ընտանիք մը ըլլայ , տարեկան տասն կամ տասնուհինգ դահեկանի գումար մը՝ նաև աղքատիկ տանուտեառն համար անտանելի բեռ մը չէ :

Ես չեմ փնտռեր ևս որ կարող և մեծատուն անձինք մէկէ աւելի բաժին ընդունին և վճարեն : Արտաքոյ կարգի նուէրներ հնար է առանձնակի և անհատակի ընդունել և նոյն արկեղ մէջ պահպանել և նոյն նպատակի գործածել : Սակայն մեծատանց հնար է աղքատաց բաժինը սրբել՝ որչափ և որոց որ կամք ընեն այդ շնորհքը առատաձեռնել :

Գործադրութեաննախկին պայմանն է ունենալ ճիշդ աղիւսակ մը իւրաքանչիւր թաղին բնակչաց՝ ուր նշանակեալ պէտք է ըլլան ընտանիք մի առ մի և իւրաքանչիւր ընտանեաց անդամոց թիւը և անունները և վիճակը և կարողութեան աստիճանը , Մկրտեւոց և ննջեցեւոց արձանագիրերով այդ աշխարհագրի կամ ազգահամարի ձևով շինուած տետրը հետզհետէ կ'ուզի և կը սրբազրուի : Ս.յգ տետրները հիմ կ'ըլլան որ և իցէ հաւաքման կամ վճարման արժո-

ղութեանց , մանաւանդ որ կարգադրութիւնն այդպիսի հանգանակութեան ողին է :

Գալով նպատակին , ամենէն պարզ կերպով պէտք կը համարիմ զայն նշանակել , որպէս զի և ոչ իւրիք ձախող մեկնութեանց կարենայ տեղի տրուիլ . և այդ նպատակն է . Հայոց դաստիարակութեան և բարոյական զարգացմանց աշխատիլ և նիւթական ներդրութեանց մէջ նպաստել : Ահա նպատակ մը՝ զոր մինչև ցարդ արտաքոյ կարգի հանգանակութեամբ ամեն պարագայի մէջ ձեռք ձգել աշխատեցանք , վարժարաններ հաստատել դաստիարակութեան համար , լսարաններով և հրատարակութեամբք և թանգարաններով բարոյական զարգացմանց փոյթ տանիլ , հրդեհի և սովու և նմանօրինակ նիւթական ներդրութեանց մէջ օժանդակ ձեռք մը կարկառել այնոցիկ՝ որ գթութեան կը կարօտին :

Իսկ ո՛ւմ՝ յանձնել այդ ոչ անըւշանակ գումարին կիրառութիւնը , վասն զի բոլոր ազգը միանդամայն կը խնդրէ որ նոքա՝ որ այս գործոյն պատասխանատուութիւնը պիտի ստանձնեն , թէ՛ վստահութեան արժանի ըլլան դրամոյն աւանդապահ ըլլալով , և թէ՛ կարողութիւն ունենան խոհեմաբար և խոհականութեամբ տրամադրել , որպէս զի դրամէն կարեւոր ար-

դիւնք ստացուն , և թէ պէտքեր ըստ կարգի իւրեանց ծանրակշռութեան և ստիպողականութեան հոգացուն :

Բնական կ'երևի կեդրոնական ազգային իշխանութեան գիմել . վասն զի նա է որ բոլոր ազգին անհատները կը միացնէ իբր բնական և օրինական գլուխ Հայ ազգութեան : Սակայն ես կը վերադասեմ՝ որ ամեն ժողովրդական գործունէութեան արգասիք՝ կեդրոնական և անկէց բղխեալ իշխանութեանց ձեռքը չըլլան . որպէս զի իշխանական գործոց հետ չը չիոթին , և ի մասինս նպաստը օրինական ազգային արոց հետ չը խառնուի , որ բոլորովին տարբեր դրութեամբք և նպատակաւ սահմանեալ է ի Սահմանադրութեան : Իսկ ո՛ւստի ստեղծել նոր կեդրոն մը՝ որ կառավարէ մարմին մը՝ որ այդչափ տարածեալ մարմիններ և անդամներ կը պարունակէ յինքն , որչափ տարածեալ է Հայ ազգութիւն ի սիւստ աշխարհի : Մարթիսկ է յանձնել այդ գործոյն կարգադրութիւնը և գործադրութիւնը ի ձեռս համախումբ ընկերական կեդրոնին որ հանդերձեալ է կազմուիլ Արարատեան և Դպրոցասիրաց-Արեւելեան և Կիլիկեան ընկերութեանց միաւորութենէն . և որ ազգին մէջ ընկերական մարմնոց կեդրոն մը ըլլալ սահմանեալ է , իրմէ վեր ու-

նենայով միայն Պատրիարքական
Եղևանութեան հսկողութիւնը, իբր
զի պէտք է որ ամենայն ինչ որ
յազգին է, ազգային կեդրոնին
հսկողութենէն չվրիպի, որպէս զի
ազգային մարմնոյն վրայ իբր ան-
յարիբ ինչ բոլորովին օտար և բա-
ժանեալ չմնայ :

Բայց եթէ ուղուի նոր կեդրո-
նական մարմին մը ունենալ՝ բազ-
կացեալ ի նուիրակաց իւրաքան-
չիւր քաղաքի կամ թաղի, որ ո-
րոշեալ ինչ տարեկան նպաստից
գումար պատրաստել բաւականու-
թիւն ունին, այդ ալ դարձեալ
շատ ընտիր եղանակ մը կրնայ համ-
րուիլ: Այլ որն և վերադասուի
միշտ օգտակար կրնայ ըլլալ:

Ինձ բաւական է միայն որ իւ-
րաքանչիւր Հայ սիրտ այդ պարտ-
քը իրեն նուիրական ճանչնայ, և
իւրաքանչիւր Հայ՝ ուր որ և ինքն
գտնուի, որ երկրի ընակիչ, որ
պետութեան հպատակ, որ գա-
ղափարի տէր՝ որ ըլլայ, բաւական
է որ Հայ անունը կրէ բիրով ո
պատուով, որպէս զի կարող չը-
լայ իւր վրայէն նետել, որչափ
թեթեւ ու չնչին, բայց և նոյնչափ
շահաւէտ և ազգօգուտ պարտքի
մը վճարումը, որպէս է ըստ մար-
դաթուի ընտանեացն երկու կամ
երեքական դահեկանի վճարումը:

Այդ խորհուրդը զոր ձեր առ-
ջեւը բացատրել ուզեցի, բոլորու-
մին նոր բան մը չէ՝ Շատեր սկը-

սան այս օրերը աստ և անդ քա-
րողել զայն և մեկնաբանել, և իբր
իրական և հնարաւոր միջոց մը ա-
ռաջի դնել: Ոչ դադափարելն է
դժուարին, ոչ ըմբռնելն է դժ-
ուարին, ոչ կարգադրելն է դժ-
ուարին, ոչ գործադրելն է դժուա-
րին, և ոչ հանգանակելն է դժ-
ուարին. միայն պէտք է համ-
բերութեամբ նախ անձանց կա-
տարեալ ազիւսակ մը պատրաս-
տել, և ապա իւրաքանչիւրին վը-
ճարմանց ցուցակը բռնել: Յոր-
չափ այդպիսի չնչին գումար մը
կը ինքրուի, որ մէկ անդամէն
կրնայ վճարուիլ յընթացս առա-
ջին կիսոյ իւրաքանչիւր տարւոյն,
շատ դիւրին կըլլայ իրարու ստո-
րակարգեալ յանձնառուաց շարք
մը հաստատել: Իւրաքանչիւր տա-
նուտէր կամ խնամակալու պէտք
է յանձն առնու իրեն ընտանեաց
մասը հանգանակել. տասը տա-
նուտեարց մէջէն մէկը՝ իւր և մը-
նացեալ ինուց հանգանակու-
թիւնները կը հաւաքէ, տասն
տասնապետք կրնան իրենց հաւա-
քածը հարիւրապետի մը ձեռք
յանձնել, և հարիւրապետաց վը-
րայ ալ թաղապետ կամ գիւղա-
պետ կամ քաղաքապետ մը կը
հաստատուի կամ կ'ընտրուի, որ
իւր մասին ընդհանուր հաշիւը կը
բռնէ, և իւր կեդրոնին հետ կը
թղթակցի, թէ՛ հաւաքեալները
հասցնելու և թէ՛ իւր շրջանակին

մէջ հանդիպած կարօտութիւնը
 իմացնելու և կարեւոր հրահան-
 գը ընդունելու համար: Գործը
 մասնաւոր կեդրոններէն ընդհա-
 նուր կեդրոնին կը հաղորդուի. և
 ահաւասիկ ինչպէս գիւրաւ հնարէ
 հաստատել դրութիւն մը նոր և
 գեղեցիկ, օգտակար՝ մանաւանդ
 թէ հարկաւոր:

Եթէ գործադրութեան մասին
 մանր արգելքներ դիմացնիս ել-
 լան, հարկ չէ լքանիլ: Առջի բե-
 լան շատ դժուար պիտի ըլլայ
 թերևս Հայաստանի ներքին խոր-
 չերը մնացած գիւղերէն ալ պա-
 հանջել այնպիսի կարգադրութիւն
 և գործադրութիւն մը, որուն
 հաղիւ թէ մայրաքաղաքիս կըր-
 թեալ և զարգացեալ թաղերը
 կրնան յարմար սեպուիլ: Բայց և
 այնպէս պէտք է գիտնալ, թէ
 կարի իսկ մեծ և զօրաւոր են օ-
 թինակին ոյժը և նմանողութեան
 գրգիւը: Եթէ մէկ անգէն կամ
 մէկ կողմէն գործոյն սկզբնաւո-
 րութիւն արուի, և կարեւոր հան-
 դամանքներով ճօխանայ սոյն ըս-
 կիզքը, անտարակոյս կրնամք ըլ-
 լալ թէ նոյն գործը շատ ընդար-
 ձակ աարածութիւն կ'ունենայ:

Այդ սկզբնաւորութիւնն ալ
 ձեզմէ պիտի խնդրեմ, ո՞րնակիչը
 վստիտեան Միջագիւղի, ձեզմէ
 որ ձեր պարծանաց յիշատակա-
 գրոց մէջ քանի մը ուրիշ արգիւ-
 նաւոր և պանծալի սկզբնաւորու-

թեանց վառքն արձանադրած էք:
 Ազգային լսարաններն, օրիորդաց
 վարժարաններն, թատերական
 ներկայացումներ, որք այժմ ազ-
 գին մէջ այնչափ բազմացած են,
 որ սովորական բան մը դարձան
 և չըլլալն իսկ եպերելի կը դատ-
 ուի, ձեր թաղէն սկիզբ առած
 բաներ են: Ազգային ընկերու-
 թիւնք իրաւ այս թաղէն դուրս
 սկսան, բայց հիններէն շատերուն
 այժմ կամ յիշատակն իսկ
 կայ կամ թէ ստուերը միայն
 չկայ Զօրաւոր և գործունեայ ըն-
 կերութեանց դասէն Արարատ-
 եանը՝ կրնայ իրաւամբ ձեր թա-
 դին ծնունդը ըսուիլ, որ իւր օ-
 թինակին նմանողութեամբ ուրիշ
 մեծ ընկերութեանց պատճառ ե-
 շաւ: Իսկ այսօր առաւել լին զօրու-
 թեան նախանձախնդրութեամբ՝
 մեծ ընկերութեանց ձուլմամբ և
 միացմամբ զօրաւորացոյն մարմին
 մը կ'ստեղծուի, ուստի մեծամեծս
 կը յուսամ ես, և կ'սպասէ վրս-
 տահարար ազգն համօրէն:

Աղէ՞ ձեր պարծանաց յիշա-
 տակներուն վրայ մի՛ հանդիւր, և
 նոր պարծանքներ շապնելու փու-
 թացէ՛ք, պարծանք ի գո՞ծոց է
 և ի գո՞ծոց միայն կ'ապացուցուի:
 Թող ըսեն ամենեքեան թէ կեն-
 դանի է յազգասէր թաղիս ազ-
 գասէր խայթը որ նորանոր ձեռ-
 նարկութեամբք գիտէ ազգին իւ-
 րաքանչիւր ժամանակի կարօտու-

թեան և պիտոյից դարման մը
ընձեռեւել :

Այսօր Հայու թեան պակասը,
ամենէն զգալի պակասը՝ արտա-
քին միջոցաց նուազութիւնն է,
որով շատ ընտիր գաղափարներ
կը թաղուին, և դործեր անկա-
տար կը մնան : Հնար չէ սակաւ-
թիւ ունեւորաց վրայ այնպէս ծան-
րանալ, որպէս թէ նոցա միայն
պարտքը ըլլայ ազգին ամեն ծախ-
քերը հոգալ . իւրաքանչիւր Հա-
յուն մասնակցութեան պիտի ար-
տադրուի այդ միջոցը, ինչպէս
իւրաքանչիւր Հայուն անդամակ-
ցութեան կը բաղկանայ ազգու-
թիւնը : Ես նոր ընկերութիւն չեմ
առաջարկեր, վասն զի այդ ընկե-
րութիւնը նոյն իսկ ազգութիւնն
է . և ոլ որ Հայ է, այդ կերպա-
րանն միայն իրեն կը բաւէ, որ
նովին իսկ Հայ երկդրամներին կամ
երեքդրամներին վճարող համրուի :
Թո՛ղ Միջագիւղ սկսի, և մայրա-
քաղաքիս ամեն թաղերուն մէջ
տարածուի . ձայնն ու հռչակը
զայն ամեն կողմ կը տանի : Ամեն
թաղին և գիւղին և քաղաքին
համար անձ մը միայն բաւական
է, միայն թէ ամենայն ճգամը
այդ նպատակին աշխատելու կամ-
քըն ունենայ . նա կարող է իւր
թաղին բնակիչները յազդահամար
առնուլ, անոնց բնակութեան հա-
մեմատ տասնապետութիւններ և
հարիւրապետութիւններ հաստա-

աւել, և քիչ մը յորդորական խօս-
քերով ամենքը ի դործ վու՛թացը-
նել : Եւ եթէ այդպիսի ազգօգուտ
դրութիւն մը տարածելու համար
ձեզի քարոզիչներ ալ հարկաւոր
են որ դաւառէ իգաւառ թա-
վառին և ամեն կողմ այդ ազ-
գային դարմանին յարգարող և
կարգադրող ըլլան, ապահով ե-
ղէ՛ք որ ազգը ձեզի շատ ընտիր
անձեր կը ներկայացնէ . և եթէ
կ'ուզէք որ և իցէ մեկ մը՝ որ իւր
բողձանքովը կարողութեան թե-
րին լեցնէ, ահա՛ աօսիկ ես : Այդ-
նպատակին համար որ և իցէ աչ-
խատանքէ չեմ քաշուիր, սակայն
կը խնդրեմ որ դրութիւնը սկսի
նախ կեդրոնանալ անկիւն մը, և
չեմ կործեր թէ ասկէ ընտիր հոգ
կարենայ գտնել իրեն այդ ազ-
գասիրական հողուոյն սերմը :

Կարօտ եմք ապաքէն, եղբարք,
վասն զի մեծամեծ պիտոյից գի-
մաց մեծամեծ միջոցներ չունիմք .
կարօտ եմք, վասն զի ազգին մե-
ծամեծ օգնութիւններ ընելու կա-
րող անձեր շատ քիչ ունիմք . կա-
րօտ եմք, վասն զի այդ սակա-
ւութիւ կարողներուն ոչ միշտ կամ-
քը կարողութեան չափ մեծ է .
կարօտ եմք, վասն զի մանր տուր-
քերէ հաւաքեալ միջոցը չեն բա-
ւեր հասնիլ այն ամեն պիտոյից՝
որք օր ըստ օրէ ոչ թէ կ'ընդար-
ձակին այլ զգալի կ'ըլլան : Քսան
տարի առաջ ինչչափ վարժարան

ունէինք, այսօր տասնապատիկը ունիմք, սակայն քսան տարի առաջ ինչպիսի վարժարանի կարօտութիւնը կ'զգայինք, այսօր հարիւրապատիկը կ'զգամք: Այն ատեն վարժարանի պէտքը զգացող շատ քիչ էր, այսօր նաեւ Հայաստանի լեռան վրայ քսան տունով գիւղ մըն ալ իրեն համար վարժարան մը ունենալու հարկը կ'ըզգայ և բազմանքը կը շարժուի: Քանի մը տարի եւս և մեր պէտքերուն սահմանը շատ աւելի պիտի ընդարձակի և շըլայ թէ այնօրը յուսահատութեան մէջ իյնամք, մեր կարօտութիւնը ողբալով:

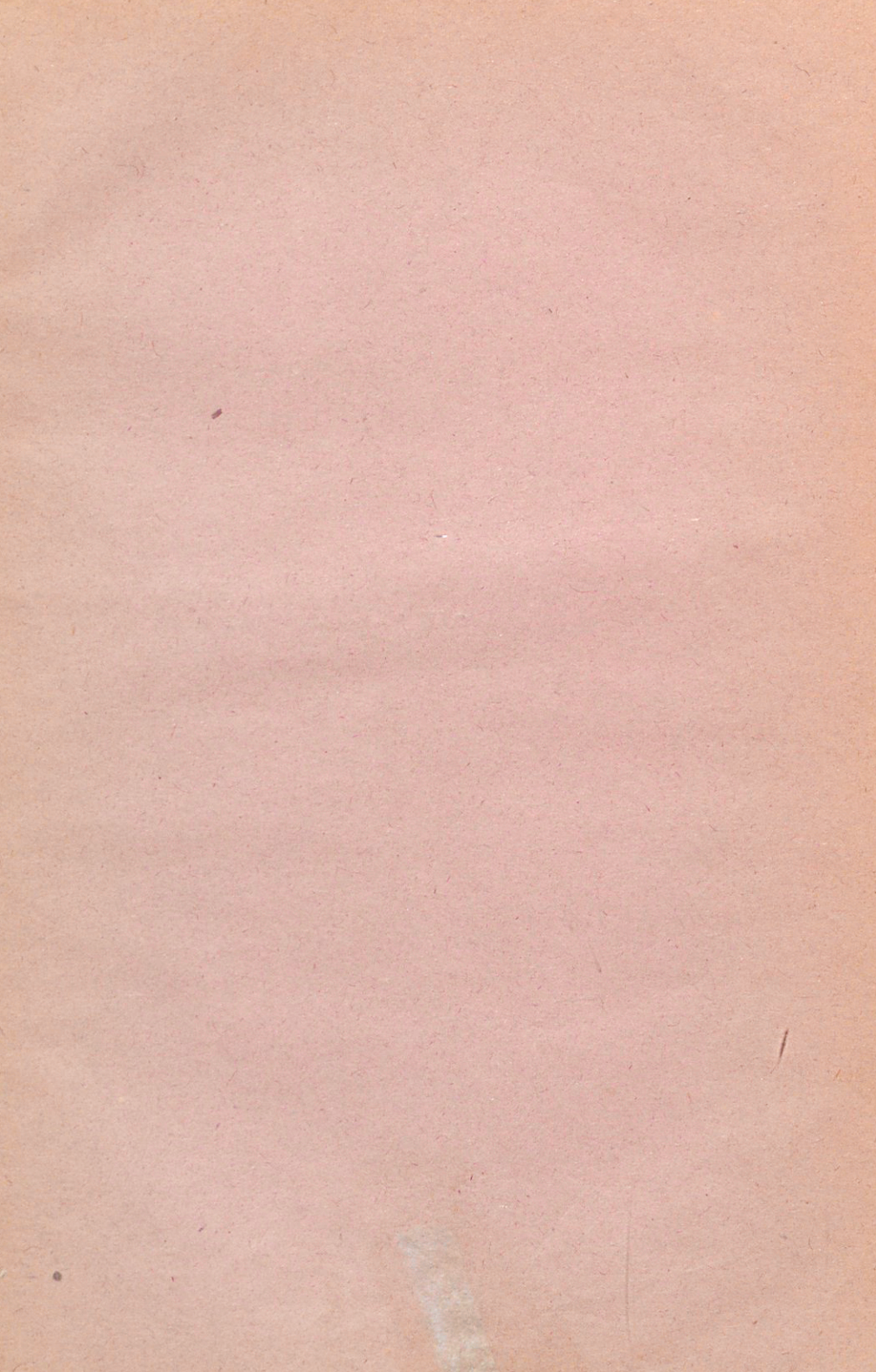
Սովոյն աղէտը Հայաստանի գըրեթէ մէկ երրորդը պատեց և դեռ տարածուիլ կ'սպառնայ. վասն զի անոր դիմացը առնելու միջոցներ կը պահսին: Գեռ շատ քիչ դրամ հաւաքուեցաւ այնչափ սովալլուկ և մահամերձ անձանց կեանքը պահպանելու: Եթէ հաստատուած ըլլար երկդրամների դրութիւնը, ո՛չ ապաքէն հնար կ'ըլլար նոյն օրին արժանաւոր գու-

մար և իրական նպատ մը հասցընել եղկերեաց:

Այնպէս համոզեալ եմ՝ թէ ոչ ոք կարող պիտի ըլլայ զիս իբր քղյերուաքաղ դրութեան քարոզիչ կարծել. իմ հաւատքս մեծ է՝ որ գործը հնարաւոր է և դիւրին, վասն զի ոչ ծանր է տուողին և ոչ դժուար հաւաքողին. միայն դեղեցիկ կարգադրութեան մը արդիւնքն է. իսկ Հայքս գեղեցիկ կարգադրութեանց հանձարը և դիւտը և ոչ մէկու կը հարցնեմք:

Տարի մը միայն բաւական է, որ այսօր հոս աեղս հիմնուած գործ մը՝ կարող ըլլայ նաեւ ամեն կողմ, ամեն գաւառ և ամեն գիւղ թափանցել՝ մտնել և գործադրուիլ: Եթէ այսօր աղեկէզ սըրտիւ կը գոչեմք, կարօտ եմք. տարի մը անցնի, գործը արդիւնաւորի, միջոցներ գումարուին, մեր պիտոյից համեմատ դարմաններ պատրաստելու բաւականանամք, և ես նորէն ձեր մէջ գալով հրճուալից ազազակեմ. Եղբարք, այլ եւս կարօտ չեմք:

Գին 3 ղրուչ մեծիս

